

Sofies grønne skifte – episode 4

Tekstversjon av podkasten Sofies grønne skifte, episode 4: Energiomstilling: Rettferdighet for fattig og rik.

Med programleder Sofie Frøysaa og seniorforsker Thor Håkon Jackson Inderberg

[Intromusikk]

[Sofie] I forrige episode snakket jeg med Einar Lie og David Jordhus-Lier om omstillingsevne. Vi snakket om tidligere omstillinger, og ikke minst den vi nå skal gjennom. For det står veldig mye på spill, for veldig mange. Livsgrunnlag og trygghet i hverdagen, enten man bor i Narvik eller i Nigeria. Og skal vi lykkes, må dette bli en rettferdig omstilling, at vi kan få til å gjøre det vi vil. Det er en stor oppgave for at vi kan få til å gjøre det vi vil. Det er en stor oppgave og skal vi lykkes, må dette bli en rettferdig omstilling. At vi klarer å endre oss på en måte som gjør at folk faktisk ønsker å bli med. At valgene vi tar kan bidra til å bringe folk ut av fattigdom og utjevne forskjeller mellom fattig og rik. Men klarer vi dette uten at det blir for smertefullt? Vil alle ha en reell mulighet til å faktisk komme seg gjennom det grønne skiftet? Eller er det kun for de rikeste? Si hei til Thor Håkon Jackson Inderberg fra Fridtjof Nansens institutt. Han skal forklare meg mer om energiomstilling. Du hører på Sofies grønne skifte.

[Sofie] Jeg synes dette er kompliserte greier. Så aller først trenger jeg en kort innføring i energiomstilling. Thor Håkon, kan ikke du beskrive for oss vanlige dødelige folk hva det er vi egentlig står oppe i nå?

[Thor Håkon] Ja, det som vi ofte tenker på med energiomstilling når vi snakker om det i klimasammenheng i hvert fall så er jo det å ta ut de energikildene som slipper ut karbon. Så vi avkarboniserer energisystemet vårt da, når vi tenker på det helt stort. Så det er jo flere ting da, men i praksis så betyr det å slutte å bruke energi som er basert på fossile energibærere. Det er jo gass og olje og kull og sånne ting som vi må få ut, og da må det også erstattes av noe helt annet.

[Sofie] Hva da?

[Thor Håkon] Hovedstrategien er jo elektrifisering. At vi putter inn mer ren elektrisitet inn i systemet og de aktiviteter som vi har som bruker fossile energibærere de må da bruke strøm i stedene, rett og slett.

[Sofie] Ja, sånn helt ærlig, hvordan synes du det går?

[Thor Håkon] Det går litt sånn passe. Det er jo full omstilling på gang. Og vi elektrifiserer, men det er store hinder her. Hvis vi ser frem mot 2030, som er det nærmeste målet vårt, vi skal jo avkarbonisere, eller redusere utslipp med 55% da, innen 2030, så går ikke det så veldig bra. Vi har en energiomstilling som da inneholder mye elektrifisering, det er en del andre ting også, men vi har et stort problem med at vi ikke greier å putte nok strømproduksjon, nok ny strømproduksjon, inn i systemet vårt, sånn at vi kan bruke det til noe mer fornuftig.

[Sofie] Hvorfor går det så tregt? Eller hvorfor går det ikke så bra?

[Thor Håkon] Det har jo vært ganske mye motstand mot ny strømproduksjon, som vindkraft på land særlig. Solkraft er jo fremme som en av de tingene som kan hjelpe, og det kan det jo, men det går enda ikke raskt nok der heller. Vi ser at hindre mot havvind begynner å komme, det er

begrensninger på hvor mye ny vannkraft vi kan bruke, og det er også begrensninger på hvor realistisk det er å spare veldig store mengder med strøm da.

[Sofie] Norge produserer ca. 146 terawattimer med strøm per år. Og skal vi redusere utslippene våre med 55% innen 2030, så kreves det mer elektrifisering, altså mye mer strøm. Energikommisjonen har sagt at vi kan trenge opp mot 40 nye terawattimer i tillegg til dagens 146.

[Thor Håkon] Alt dette kommer jo fra, det er særlig to driver, det er elektrifisering, der vi skal erstatte disse fossile energikildene, og det er særlig industri og transport som trenger å erstatte med strøm. Men det er også nyetablering av industri, alt fra batterifabrikker til datasentre til annen tradisjonell industri, som vi snakker om, som har behov for disse her. Og der ligger jo den største utfordringen, kanskje, for det som vi snakker om når vi mener energiomstilling akkurat her. Det er litt vanskelig å illustrere, for hvis vi elektrifiserer sokkelen, så går det omtrent 10-12 terawattimer på det. Der ligger valg som er veldig politisk vanskelig også. Det er omtrent like mye vindkraft som vi har installert i det samme tallet, som kan dekke elektrifiseringen av sokkelen allerede. Så det er en sånn ting, man kan legge merke til hvor mye utfordringer det ble, i motstand. Det er også en av de tingene som er utfordret med den nye produksjonen, for alle de energiformene som er nevnt i stad, med vannkraft, ny vannkraft, vindkraft, solkraft, alle disse legger store beslag på arealer og påvirker naturmangfoldet, som jo også er en pågående krise som vi har. Så det blir ikke lett det her.

[Sofie] Hvordan kan vi redusere behovet eller forbruket?

[Thor Håkon] Der er det litt viktig å huske på at husholdningen i Norge, de er ikke de som er de store forbrukerne. Og der har faktisk forbruket gått noe ned over de siste årene. Det betyr ikke at vi ikke kan spare masse energi på å etterisolere og gjøre tiltak hjemme, men de store tallene ligger hos industrien, og effektivisering av prosesser og spare energibruk der. Og så må vi huske på at ofte når vi går over til elektrisitet, så er det en mer effektiv energiform i seg selv, så det betyr at man ofte bruker mindre energi med å bruke elektrisitet, i stedet for f.eks. fossile energikilder direkte. Men potensialet der er litt sånn, det avhenger av veldig mange faktorer. Så det spørres på kostnadsbildet særlig, og hvor høy kraftprisen er, og hvor høy karbonprisen er, på EU sitt kvotehandling og en hel del tekniske ting. Men NVE opererer vel med ca. 10 terawattimer, som man kan spare frem til 2030, håper vi.

[Sofie] Hva er det som er mest krevende med dette?

[Thor Håkon] Hvis vi skal ha ny kraftproduksjon inn, så er det dette med legitimitet og aksept, og den biten. Vi har jo hatt store utfordringer rundt vindkraft, som de fleste har fått med seg, og det er ingen grunn til å tro at de andre teknologiene for å produsere elektrisitet er konfliktfrie heller. Vi forventer økte konflikter på solkraft, hvis vi begynner å se det nå på havvind. Vannkraft er langt fra konfliktfritt det heller. Det er kanskje en av hovedutfordringene for akkurat det. Men når det gjelder det større bildet på omstilling, så er det mange aktører og organisasjoner og mennesker som må gjøre andre ting, eller slutte å gjøre en del ting. Det er klart, hvis man driver en bensinstasjon, eller har levebrødet sitt innenfor petroleumsvirksomheten, så er det ganske tøffe ting som skal gjøre så mye usikkerhet rundt det. Helt på sånn menneskelig nivå, så er det vanskelig.

[Sofie] Men det er vel ikke bare å slutte å gjøre en del ting, eller legge ned en masse industri og aktivitet heller?

[Thor Håkon] Helt overordnet er det en av de største utfordringene. Det er klart, innenfor et demokratisk system, der vi har mange interesser som er gyldige, og mange har ting som de driver med som er verdifulle, så er det tøft å slutte å gjøre noe. Det er klart, hvis alle disse tiltakene vi

snakker om på siden, teknologiske fikser og spare litt energi her og der og sånne type ting, det er en viktig del av omstillingen, men hvis ikke vi kommer helt til mål, så er det ikke så mange ting vi kan gjøre. Da kan vi enten bryte klimamålene og gi blanke de, eller så må vi forte oss litt og innføre enda mye sterkere politikk. Eller så er det fort sånn at man kanskje begynner å snakke om hva slags industri som skal få lov til å slippe ut og ta sånn mye tøffere valg, som er åpenbare ikke-valgvinnere. Det er veldig vanskelig, tror jeg, å få politiske partier med på sånne type beslutninger i det offentlige, i hvert fall på de politiske tiltakene som biter, litt sånn umiddelbart. Det er nok mye derfor vi også kjenner igjen det slagordet rundt petroleums aktiviteten til Norge, at vi skal utvikle og ikke avvikle.

[Sofie] Nettopp. Men er det noen smartere måter å skaffe mer strøm som vi ikke snakker så mye om?

[Thor Håkon] Kanskje en av de tingene som har vært mye på agendaen i media nå i det siste er jo atomkraft, selvfølgelig. Det kan gå til at det kan være aktuelt på litt lengre sikt, men det er mange grunner til at det ikke ... Det kan i hvert fall ikke hjelpe oss frem til 2030-målene, for å si det så. Men frem mot 2040 og 2050 så bør man nok holde åpent, for det kan være en mulighet det også.

[Sofie] I denne podkasten så forsøker jeg å få et litt klarere bilde av hva som skal til for at vi kommer oss gjennom et rettfærdig grønt skifte på best mulig måte. Hva tenker du er viktig for at vi skal lykkes?

[Thor Håkon] Det er jo kjempeviktig at disse prosessene blir oppfattet som ... At de har legitimitet, at det har backing i befolkningen, og også at det ikke er for mange ofre på veien, tror jeg. Hvis noen blir kastet under en buss eller opplever det, så vil jo ikke bare de fort protestere. Men da blir det vanskeligheter, tror jeg, rundt å sikre at man oppfatter det som en rettfærdig og legitim prosess. Vi kjenner jo igjen gule vester og vindkraftoppgjøret i Norge.

[Sofie] Nå vil jeg snakke litt om noe som ikke har snakket så mye om i Norge tidligere, nemlig energifattigdom. Hva betyr det?

[Thor Håkon] Det betyr egentlig rett og slett at man ikke har mulighet, eller kanskje ikke er råd til å varme opp eller kjøle ned boligen til det som er naturlig å forvente, både fysisk behov og sosial trivsel og velvære. Så at man ikke kan ha det varmt nok, for eksempel i Norge på vinterstid, er et sånn typisk eksempel på det.

[Sofie] Helt konkret, hvordan kan det se ut?

[Thor Håkon] Det vi ser er at det ofte tar det sånne former som er ikke så veldig hyggelige. Folk trekker seg tilbake, vi vet det er enkelte som må velge mellom å spise varm mat eller spise middag, eller ha det varmt nok. Mange av dem legger seg kanskje rundt middagstider og ligger i senga frem til dagen etter. De kan ikke ha gjester, eller ønsker ikke å ha gjester, fordi det er så skambelagt, denne situasjonen, å ha det for kaldt. Og hvis de har gjester, så kanskje de varmer opp der og da, og så blir det problemer senere for økonomien. De har ofte utfordringer knyttet til mobilitet, at de ikke kommer seg ut, noe særlig. De blir marginalisert på boligmarkedet, vet vi. Det er veldig vanskelig for dem å konkurrere med studenter, eller andre som kanskje ikke har høy betalingssevne, men som ønsker å leie bolig. De er ofte ikke attraktive på boligmarkedet, eller på leiemarkedet. Det er, og vi vet også at det er en del helseutfordringer knyttet til det her. Så det er sånn det ser ut, så langt vi kjenner til. Og det er ikke så veldig hyggelige bilder, og det er mange som tenker at dette er noe som kanskje Norge ikke kan være bekjent av.

[Sofie] Hvem er det som står i fare for å ikke være med, eller bli med?

[Thor Håkon] Der vet vi egentlig ikke så veldig mye i Norge enda. Det er forsket mye mer i utlandet. Dette fokuset kommer egentlig fra Storbritannia opprinnelig på 90-tallet. Men vi vet jo at det eksisterer i Norge, det har vi undersøkt på Fridtjof Nansens institutt. Og vi vet også at de ikke har det greit i det hele tatt. Vi tror, eller vi vet litt om bakgrunnen til de som havner i energifattigdom. Og mange av dem har jo lav inntekt selvfølgelig, og det er noe overlapp med økonomisk fattigdom, eller det vi tenker på når vi snakker om vanlig fattigdom. Men vi ser også at det er helt andre faktorer i tillegg til det at det er ganske komplekse årsakssammenhenger. Trygda er overrepresentert. Enslige forsørgere med flere barn i husholdningen er overrepresentert. Innvandrere er sannsynligvis overrepresentert. Og det har kanskje også med sosiale nettverk og tilgang på andre typer energikilder som ved. En del sånne ting som vi vet litt om, men som vi vet alt for litt om. For det finnes ikke noen forskningsprosjekter som har vært på det her. Og det finnes ingen offisielle mål på det i Norge. Men det jobbes med saken på det.

[Sofie] Hvorfor vet vi ikke mer om hvem disse menneskene er, eller disse gruppene?

[Thor Håkon] Det er offentlige Norge har aldri undersøkt det her. Mye av grunnen til det er kanskje at vi har vært heldige og hatt generelt høy betalingsevne og vilje i Norge. Og veldig lav kraftpris, strømpris særlig. Vi er veldig strømvhengige i Norge. Vanlig forbruk på husholdning er tre-fire ganger så høyt i Norge på strøm som i resten av Europa, med noen unntak. Men det er jo fordi de bruker gass og andre energikilder. Vi holder oss mer på strøm. Så vi er litt sårbare, men vi har også vært veldig heldige. Nå har det blitt mye oppmerksomhet på å betale regningen.

[Sofie] Strømkrisen.

[Thor Håkon] Ja, strømkrisen. Men dette er en gruppe som har vært der hele tiden, og som er veldig viktig å kjenne mer til, så vi kan finne riktige tiltak for å hjelpe dem.

[Sofie] Hvordan kan vi få bukt med dette? Hva er løsningene?

[Thor Håkon] Det er jo litt komplekst, men vi vet at de årsakene bak dette er jo gjerne koblet til inntekt, energitilgang og energipris, men det er også på infrastruktur, eller hvordan boligen ser ut, og en del sosiale faktorer som påvirker denne situasjonen. Så de tiltakene vi kan se for oss, må jo adressere disse årsakene. Så inntekt kan man jo, det er jo lett å se for seg, men særlig dette med boligen, hvordan boligen er innrettet, der finnes det ikke noen tiltak som vi vet om. Det måtte ha vært fokusert på energieffektivisering eller oppgradering av boligen for denne målgruppen, for eksempel.

[Sofie] Så i form av støtte fra staten?

[Thor Håkon] Ja, det kan det være. De har jo en del NAV tiltak, og mange av de går på arbeidsavklaringspenger, viser det seg, av de som vi har vært i kontakt med. Men vi kan jo tenke oss at de får spesialisert hjelp på rådgivning, og blir tatt litt ekstra vare på å hjelpe rundt oppgraderingen av boligen. Men siden de er utfordringer, det er jo klart når de leier boliger, så har vi også hørt om noen som har havnet i en situasjon hvor leieprisen går opp, og de er redde for det, fordi boligen har høyere kvalitet. Så det er vanskelig det her.

[Sofie] Har vi verktøyene og virkemidlene som skal til for å nå klimamålene?

[Thor Håkon] Det er jo veldig fristende å svare nei på det, gitt det vi har snakket om litt tidligere, at vi ser jo ikke ut som vi klarer i hvert fall 2030-målene nå. Det er nært, det er bare syv år unna. Sånn som det ser ut, og regjeringen selv sier jo at vi ligger an til å klare cirka halvparten med nåværende politikk, så svaret der er ganske enkelt nei, sånn som det ser ut nå.

[Sofie] I Norge har vi en klimalov fra 2017 som skal sikre mer langsiktig klimapolitikk og sørge for at regjeringen holder det den lover. Hvordan fungerer den, synes du?

[Thor Håkon] Den som vi har i Norge nå, den fungerer, vil jeg påstå, ikke fungerer veldig godt, dette formålet. Mye av grunnen er at det mangler noen bestanddeler som hører sammen. Hvis vi reduserer dette til tre viktige ting, så handler det om å skape et felles mål, langsiktig mål, og det er jo da utslippsmålene. Og så er det noe som heter karbonbudsjetter, som egentlig er delmål. De karbonbudsjettene vil jo da forplikte sittende regjering direkte for å lage tiltak innenfor deres egen regjeringsperiode. Den tredje ingrediensen som er ganske essensiell er en slags vaktbikkjeordning, eller et utvalg av en slags form som overvåker politikken til regjeringen. I andre land så ser vi at de fleste klimalover har det. Dette ble etablert i den britiske klimaloven fra 2008, som er på en måte gullstandard. Akkurat det med den klimakomiteen som de har, den henger regjeringen opp til tørk, hvis de ikke forholder seg til klimabudsjettene, eller karbonbudsjettene på en ordentlig måte. Så det mangler vi i Norge, det har vi ikke en god løsning på i den norske klimaloven.

[Sofie] Der er de konstant fuktige, det er ikke noe til tørk der.

[Thor Håkon] Der er det ikke mye til tørk, dessverre. Men det er klart, hadde vi fått en mer transparent politikk rundt det, og en annen diskusjon i media som følget av et sånt utvalg, så hadde det vært en kjempfordel.

[Sofie] Er det kanskje jeg som har den vaktbikkja nå? Eller vi da?

[Thor Håkon] Ja, vi påviser hvert fall noe som flere og flere begynner å bli klar over dessverre, at det blir vanskelig å nå 2030 målene. Men en sånn vaktbikkje med fagpersoner ofte ...

[Sofie] Så ikke meg da, men deg (Ier)?

[Thor Håkon] (Ier) ... ja, fagpersoner som er uavhengig, den vil kunne vurdere hvilke politikkområder som skoene trykker mest på, hva som mangler, og hvor de største problemene er.

[Sofie] Hva er det som hindrer oss i å nå målene?

[Thor Håkon] I Norge har vi, som alle andre steder, mye sektor- og særinteresser i industrien og samfunnet rundt, og mye av det er veldig tett integrert med det politiske i Norge. Vi har akkurat sett på dette med en rapport skrevet av oss på FNI, den peker på disse sektorinteressene som er så sterke og dominerende, at det skaper problemer for å lage en helhetlig politikk. Så hver gang vi har generelle behov og ønsker om å kutte i klimaet, så kommer det veldig ofte for så vidt legitime interesser som representeres, men da punkterer det veldig fort den litt svakere klima- og miljødepartementet sin rolle, og de mer overordnede fokusene og de store behovene som vi har. Det er hvert fall en ting som vi sliter litt ekstra med i Norge.

[Sofie] Ja, og da for å snu på det, hva mener du at må til for at vi skal komme oss i mål?

[Thor Håkon] Da trenger vi hvert fall sterkere styringsstrukturer på en eller annen måte. Klimaloven som vi var inne på kunne bidratt noe til dette her. Sterkere klima- og miljødepartement kanskje kunne bidratt med noe sånt. Vi vet jo at finansdepartementet, som er også et generelt departement, med ansvar for hele økonomien, det er mye sterkere, har vært. Men det holder jo hvert fall ikke sånn som det har vært i Norge når vi bryter våre egne avtaler. Det er hvert fall beviselig utilstrekkelig når regjeringen selv da kommer frem til at vi kan kutte omtrent halvparten av de utslippene vi skal kutte frem mot 2030.

[Sofie] Hmm. Vaktbikkje, ja.

[Outro] Denne podkasten er fra Universitetet i Oslo ved ansvarlig produsent Arild Blomkvist. Programleder er Sofie Frøysaa. Produsent hos Både Og er Haakon Lange, og klipper er Olav Nedberge. Hvis du likte denne podkasten, vil jeg anbefale Sofie Kupper Norge, hvor Sofie Frøysaa inntar rollen som diktator, og gjennom seks episoder finner oppskriften på å kuppe Norge. Her hører du forskere og gjester snakke om et vidt spekter av temaer og viktige samfunnsprospørsmål.